

«Nous Horitzons»: marxisme i intel·lectuals, tercer acte

per Francesc Roca

0. L'inici de la publicació d'una edició facsímil de la revista «Nous Horitzons»¹ pot ésser útil per a plantejar-se quines han estat les relacions entre marxisme i intel·lectuals sortits de la universitat, i per a descobrir, en aquest context, el paper que ha tingut «Nous Horitzons» en la definició d'aquestes relacions. L'esquema (provisional) que seria possible d'establir (però que investigacions futures modificaran, de segur) es basa en el fet de seccionar aquestes relacions en tres moments, la continuïtat entre els quals no és gaire important. El primer moment, cal situar-lo a la primera dècada del segle xx, dins del procés de formació d'un bloc intel·lectual lligat d'alguna manera al conjunt de forces que articulaven el partit de la burgesia industrial catalana, la Lliga Regionalista. El segon moment, la dècada dels anys trenta, correspon a la crisi d'aquest bloc, que fou, en certa manera, una «crisi de civilització».² El tercer moment, el tercer acte, caldria situar-lo a la fi dels anys cinquanta, al cap de 20 anys d'haver finit la guerra d'Espanya.

1. La relació entre el marxisme i els intel·lectuals catalans com a bloc comença, en certa manera, amb la formació, l'endemà del 1901, d'un grup d'intel·lectuals lligats orgànicament al partit industrial.³ Aquesta relació podria ésser definida a partir d'unes notes de M. Vidal i Guardiola.⁴ En una sèrie de tres cartes ober-

1. DIVERSOS AUTORS, *Nous Horitzons. Vol. I, 1960-1961* (Barcelona, Arxiu del PSUC). Introduccions de M. Sacristan, F. Vallverdú, F. Vicens i J. Sempere.

2. L'assaig de Josep M. TALLADA, *La crisi d'una civilització* (Barcelona, Llibreria Catalònia, 1935), fóra, aquí, de lectura necessària.

3. Les formes d'organització d'aquest bloc, debatudes en els congressos científics dels primers anys del segle —entre els quals el primer congrés d'economia (1908) i el congrés de govern municipal (1909)— s'articularen a partir de la creació d'un conjunt progressivament complexificat de centres de documentació, recerca i ensenyament: el museu (d'economia) social (1909), l'escola d'administració pública (1914), el seminari de filosofia (1914) i l'escola d'alts estudis comercials (1918).

4. Seguint el consell de Flores de Lemus, Vidal i Guardiola estudià economia i administració pública a Alemanya (1907-11). La seva aportació inicial és la recreació, per al cas català, del model prussià de gestió territorial. Professor de l'escola d'administració pública, cap d'hisenda de l'ajuntament de Barcelona (1912-25), entre el 1917 i el 1934 fou el director d'una de les dues o tres revistes d'economia més importants a l'Espanya del segle xx, «Economia i Finances». Es féu càrrec, des de la seva creació, de la direcció de l'escola d'alts estudis comercials. Aquests fets situarien Vidal i Guardiola en un lloc privilegiat en l'organització de la cultura econòmica a Catalunya. El 1925 deixà l'administració municipal i entrà a la CHADE, seguint Cambó. La fi de la Dictadura i l'adveniment de la República —fou director del servei d'estudis del Banco de Espanya entre el febrer i el juny de 1931— significaren un nou tombant. El model de la *städteordnung* prussiana i el *welfare* de Pignon són oblidats; Vidal i Guardiola, des del seu escó parlamentari, des de la premsa, singularment des de «Després», esdevingué un brillant defensor del capitalisme liberal enfront de la polí-

tes sobre la formació de l'economista que, el 1908, Vidal i Guardiola adreçà al seu col·lega Manuel Reventós, es parlava de la necessitat d'«evitar el peligro de venir hechos unos schmollerianos o mengeristas, wagneristas o marxistas, en cuyo estado seriais inaprovechables...»⁵ Ara bé, afegia: «Cómprate y estudia paciente y devotamente la Kritik der reinen Vernunft ('Crítica de la razón pura') y no creas poder estudiar nada con solidez científica hasta que te hayas penetrado con este largo y (jexternamente!) oscuro pesado libro.» El kantisme —o, si es vol, el neokantisme— fou la nova base filosòfica general dels intel·lectuals més avançats del partit industrial, i el marxisme, com el wagnerisme, fou, només, una escola econòmica «parcial».

L'endemà del 1917, però, hi hagué un canvi en els interessos científics del bloc intel·lectual. En un editorial d'«Economia i Finances» s'afirma que el sindicalisme comunista «ocasionará ... un empobrimient del món», un cert retorn «als temps primitius».⁶

2. Fins als anys trenta no hi hagué una primera tongada d'intel·lectuals que arribaren a tenir un interès pel marxisme que anirà més enllà de la curiositat acadèmica. Lligats al partit comunista —o al partit socialista—, es poden comptar amb els dits de les mans. Però la seva petita producció científica no és negligible, car són els únics que, en una dècada decisiva, feren l'esforç d'escriure en «marxista».

Són Emili G. Nadal, llicenciat en història antiga, deixeble de Lluís Pericot, col·laborador de «Nueva Cultura/Nova Cultura»; Estanislau Ruiz i Ponseti, llicenciat en ciències exactes i enginyer industrial, introductor, primer de la

tica socialitzant dels governs de la Generalitat. *Manager* cosmopolita a partir del 1936, residí, successivament, a París, Brusselles (fins a la invasió nazi) i Lisboa, on morí el 1950. Avui l'obra de l'home més influent en la formulació del model de la Gross-Barcelona i d'un dels més destacats defensors del capitalisme liberal roman dispersa, intromissible.

5. «La Cataluña», II, 20 (15 de febrer), 26 (28 de març), 27 (4 d'abril de 1908). Vidal i Guardiola dedicà, a més, un bon nombre de notes al partit socialista alemany. Cronològicament: *El partido socialista* («La Cataluña», I, 19 d'octubre de 1907), on parla amb entusiasme dels cursos donats a l'escola del partit per Hilferding, Cunaw i Luxemburg; *Una visita a la Berliner Gewerkschaftschauss* («La Cataluña», II, 8 de febrer de 1908); una sèrie sobre el congrés de Nuremberg («La Cataluña», 10 d'octubre de 1908, 7 i 28 de novembre de 1908). Vidal s'interessa pels aspectes organitzatius («antes de hablar del contenido ocupémosnos de la forma», escriu) i, si el teló de fons és el Programa d'Erfurt i *El Capital* («La Biblia del socialismo»), l'organització és, segons ell, excellent. I afegeix, referint-se al nostre cas: «Los partidos políticos son una adivinación del estado, una preparación para el estado; sólo un partido bien organizado es capaz de gobernar [...] y en España no hay ningún partido que pueda, ni de lejos, compararse con la organización socialista aquí descrita» («La Cataluña», 28 de novembre de 1908).

6. «Economia i Finances», II, núms. 16 i 19 (1919). En aquesta mateixa revista hi ha uns editorials no negligibles sobre la funció del bloc intel·lectual: «Certes faccions del sindicalisme i del maximalisme han predicat l'odi als intel·lectuals, en quant a grup social independent [...]; tinguin el nom que tinguin en el règim comunista també hi haurà intel·lectuals: Lenin i Trotski han format trens especials, mig biblioteca, mig habitació, per a il·lustrar les masses camperoles russes» («Economia i Finances», II, núm. 10, 1919).

7. Sobre aquest antic membre de la secció històrico-arqueològica de l'Institut d'Estudis Valencians, vegeu el pròleg de Manuel Sanchis i Guarner a Emili G. NADAL, *El País Valencià i els altres* (València, L'Estel, 1972), i la polèmica Nadal - Renau - Ricard Blasco que Manuel Aznar i Soler organitza a *Redreçament i ruptura de la cultura valenciana (1927-1936)*, a «Els Marges», núm. 12. També, A. ÀLVAREZ, *El problema nacional a «Nueva Cultura»*, a «Arguments», núm. 1.

planificació econòmica integral, partidari, després, de la NEP;⁸ Rafael Campaans, enginyer industrial, educador, col·laborador de «Justícia Social» (amb la sèrie «Socialisme i comunisme», núms. 68-87, per exemple); Emili Mira, llicenciat i doctor en medicina, psicoanalista no ortodox, «dialèctic»;⁹ Francesc Fàbregas, arquitecte, explicà el paper de les relacions de propietat en la configuració de les estructures urbanes;¹⁰ el doctor Torallola, llicenciat en medicina, conferenciant als ateneus obrers, autor d'una summa, *La llave del marxismo* (1937);¹¹ Josep Torres Clavé, arquitecte, director de la revista «A. C.»;¹² Josep Bonifaci, metge, estudiós de la sanitat pública i, més tard, de l'origen de la vida;¹³ i Alexandre Jaume, llicenciat en dret, col·laborador durant molts anys d'«El Obrero Balear».¹⁴

3. La segona tongada d'universitaris que tenen al marxisme com a mètode de treball no sorgí —i sense gaire relació directa amb la primera— fins al cap de vint anys, car la nova forma de domini del capital, l'endemà del 1939, féu difícilíssima la continuïtat. Els primers símptomes de l'aparició d'aquest nou grup

8. No han estat recollits, fins ara, ni els discursos parlamentaris del diputat socialista Estanislau Ruiz i Ponseti sobre qüestions tan diverses com el dret de propietat (*Diari de sessions*, ps. 532 i ss.), la política sexual (635), la divisió territorial (1247), l'atur forçós (1058-1064 i 1084-1089), l'ICAF (1273), l'avortament (2212), els espais públics per a lleure (3107), etc., ni els seus articles a «Justícia Social», «Tècnica», «Treball», «Butlletí Trimestral de la Conselleria d'Economia», ni les seves tres conferències sobre la planificació econòmica: *Crítica dels plans econòmics* («Tècnica», 211, 1936), *L'aplicació del decret de collectivitzacions i control obrer* (Barcelona, Edicions UGT, 1937) i *Les empreses collectivitzades i el nou ordre econòmic* (Barcelona, Edicions UGT, 1937). Sobre Ruiz i Ponseti, vegeu F. ARTAL, E. GASCH, C. MASSANA i F. ROCA, *El pensament econòmic català durant la república i la guerra 1931-39* (Barcelona, Edicions 62, 1976), ps. 174 i ss. i 191 i ss. I, també, Francesc ROCA, *Lenin en casa*, a «Tele/eXprés» (19 d'abril de 1978).

9. Així, les anàlisis de Mira sobre el treball humà o sobre la psicologia del revolucionari (que formaren una sèrie a «Revista de Psicologia i Pedagogia», 1937) no conduïren a les habituals conclusions pessimistes dels professionals del ram. Sobre Mira, execrablement difamat a la postguerra, vegeu el pròleg de Ramon Vidal-Teixidor a Emili MIRA, *La psicoanàlisi* (Barcelona, Edicions 62, 1974).

10. Vegeu Francesc FÀBREGAS i Joan GRIJALBO, *Municipalització de la propietat urbana* (Barcelona, Edicions UGT, 1937). L'obra de Fàbregas a Cuba, com la de Mira al Brasil, és, per la seva fecunditat —i per la seva llunyania—, una qüestió que cal deixar de banda, ara. Sobre el retorn/no retorn de Fàbregas, vegeu Joaquim HORTA, *Francesc Fàbregas, torna el darrer arquitecte exiliat*, a «Carrer de la Ciutat», 5 (1979).

11. Barcelona, Publicacions de la Associació para el Progreso del Materialismo Filosófico, 336 ps.

12. J. LI. SERT, a *Can our cities survive?* (Cambridge, The Harvard University Press, 1942) recorda el paper que, en la gestió d'aquesta carta urbanística fonamental, havia tingut el seu amic mort al front. Els articles de Torres Clavé a «Arquitectura i Urbanisme», «Higia», «Nova Ibèria» i «Catalans!» no han estat recollits. Un interessantíssim epistolari Sert-Torres, existent a l'AHUAD hauria d'ésser publicat. Hi ha, en canvi, una acurada edició facsímil d'«A. C.» (Barcelona, Gustau Gili, 1975).

13. Bonifaci fou el responsable de sanitat de la UGT de Catalunya durant la guerra civil i director general de sanitat del govern de la República, quan Josep Moix fou nomenat ministre de treball. Pel gener de 1939 acompanyà José Díaz, malalt, a Moscou. Allà Bonifaci aprengué les beceroles de la salut pública. Ho explica en un conjunt d'articles apareguts a «Lluita» (1947) i als nou fascicles d'«Anales del Hospital Varsovia» (Tolosa de Llenguadoc 1948-50), on hi ha, alhora, estudis sobre els efectes patològics de la guerra, l'emigració i els camps d'extermini nazis.

14. Notícia d'A. Jaume a Anselm LLULL (Gregori Mir), *El mallorquinisme polític (1840-1936)*, 2 vols. (París, Edicions Catalanes de París, 1975), i a Pere GABRIEL, *Alexandre Jaume, primer intel·lectual socialista mallorquí*, «Randa», núm. 3 (1976).

foren l'aparició successiva de dues revistes, «Cultura Nacional» (1954-55)¹⁵ i «Quaderns de Cultura Catalana» (1957-60), i les col·laboracions catalanes a «Nuestra Bandera» i «Nuestras Ideas».¹⁶ Ara bé, el moment clau és l'aparició, el 1960, de «Nous Horitzons» (amb el nom d'«Horitzons» als quatre primers números), que, en la seva presentació, afirma que «es proposa estudiar totes les qüestions en debat des de les posicions del marxisme-leninisme [...] i obrir finestres als moderns corrents ideològics que ja prefiguren el món de demà».¹⁷ En aquells moments, «Nous Horitzons» era escrita en part a Catalunya (i, en part, a París i en altres punts d'Europa i d'Amèrica), tenia la seva redacció a París, era impresa a Mèxic i distribuïda des de punts diferents situats en set estats.¹⁸ «Nous Horitzons» conté una bona part del que fou més significatiu de la producció escrita dels universitaris de la segona tongada, i l'articula amb les aportacions, sovint molt substantives, dels Ardiaca, Arrom, Vidiella, Vilaseca, Pàmies.

* * *

Les edicions Arxiu del PSUC han iniciat la publicació d'una edició facsímil de «Nous Horitzons», amb un primer volum que inclou quatre breus introduccions. En la seva introducció, Manuel Sacristán explica que la revista es movia dins «un marxisme molt alegre».¹⁹ Aquesta caracterització és molt útil, car serveix, també, per a definir el marxisme trist, malthusià, d'alguna revista marxista actual. Francesc Vicens dóna explicacions tècniques i detalls plens d'interès, i proposa «estudiar fins a quin punt fou encertada o no l'elaboració crítica marxista que fèiem de la cultura catalana que es produïa en aquells anys, i la influència que això tingué en el panorama cultural i polític del país». Francesc Vallverdú fa inventari dels articles i les ressenyes sobre literatura i art. Joaquim Sempere fa un balanç de les aportacions filosòfiques de la revista i assenyala que «...“Nous Horitzons” pot enorgullir-se [...] d'haver fet una contribució relativament im-

15. A «Cultura Nacional» hi ha un esbós del que fou, més tard, «Nous Horitzons»: articles polítics, crítica de la cultura, poemes, documents. Emili Vilaseca, per exemple, hi publica un poema, dedicat al cinquè congrés del PCE, que fa: «...Salut al Congrés que ens dóna un Programa / i ens crida al combat, la victòria anunciant / El Congrés és l'aubada, el Congrés és la flama / que als pobles d'Espanya està il·luminant» («Cultura Nacional», núm. 3, 1955). La revista assenyala «l'aparició de notables intents de realisme crític, que reflecteixen la cruesa punyent de la vida econòmico-social portada a l'últim extrem pel franquisme», i subratlla «l'esforç notable d'un grup d'historiadors catalans, els quals amb llurs treballs estan restablint el contingut real del passat de Catalunya adoptant, en bona part, el mètode científic del materialisme històric» (*Panorama de la literatura catalana actual*, «Cultura Nacional», núm. 3, 1955). En aquest context, una proposta: «... la creació de cèl·lules del Partit Socialista Unificat de Catalunya a la Universitat i als centres docents [...] obrirà les perspectives per a què els intel·lectuals catalans [...] juguem l'important paper que els intel·lectuals han jugat en el passat i estem cridats a jugar en la lluita pel progrés, la pau i la democràcia» (*Per un augment substancial dels sous dels mestres, professors i catedràtics*, «Cultura nacional», núm. 3, 1955).

16. Un petit cens d'autors catalans a «Nuestras Ideas» inclogué Bonifaci (amb articles al núm. 5, 1958), Gabriel Arrom (núm. 7, 1959), Francesc G. Bruguera (núm. 7, 1959), Francesc Vicens (núm. 9, 1960) i Jordi Solé (núm. 9, 1960).

17. «Horitzons», núm. 1 (1960).

18. Cf. les introduccions de F. Vallverdú i F. Vicens a l'edició facsímil.

19. Exactament, «... un marxisme molt alegre (la qual cosa estava molt bé) i sorprenentment confiat (la qual cosa estava molt malament, i vist des d'avui posa els pèls de punta)...»

portant al pensament filosòfic marxista» (gràcies, sobretot, als articles de M. Sacristán).

Aquestes introduccions, si no anessin seguides dels quatre primers números de la revista, podrien donar-ne una imatge verídica, però parcial.²⁰ Car a «Nous Horitzons», com és lògic en una revista marxista, a més de filosofia i literatura, hi ha història, economia i política. En els quatre números es tractaren temes molt diversos. Ordenats cronològicament, foren les condicions del treball agrícola els segles XVII i XIX (núm. 2, J. Fontana), el problema nacional català (número 1, P. Ardiaca; núm. 2, J. Solé Tura), la reforma agrària (núm. 4, P. Ardiaca), Pi i Margall (núm. 4, F. Fabregas), els orígens de l'anarquisme a Espanya (núm. 3, R. Vidiella), els orígens del PSUC (núm. 3, G. López Raimundo), la lluita universitària (núm. 3, J. Solé Tura), el pla d'estabilització del 1959 (núm. 1, G. Arrom), la gran Barcelona (núm. 2, P. Ardiaca), la reorganització de la indústria tèxtil cotonera (núm. 2, G. Arrom) i la integració econòmica europea (núm. 4, J. Solé Tura).

Entre els autors d'aquests articles, però, no predominen els de la nova forçada. Entre els universitaris, hi ha, de primer, literats marxistes i filòsofs marxistes, i, més tard, historiadors i economistes marxistes. L'explicació d'aquest fet cronològic ha d'inscriure's dins una argumentació més general sobre el tercer acte de les relacions entre marxisme i intellectuals. Aquesta explicació, que algú haurà d'encetar aviat, seria probablement molt útil per a comprendre el pes de comunistes i socialistes en la societat catalana actual.

20. Bé que els editors han previst, en els pròxims volums, d'ampliar-ne el ventall.